

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Проаналізовано вітчизняний та зарубіжний досвід соціальної відповідальності в підприємницькій діяльності

Постановка проблеми. Внаслідок зростання приватного капіталу та виходу на місцеві ринки потужних вітчизняних та іноземних компаній в Україні починають активізуватися питання соціальної відповідальності в підприємницькій діяльності.

На сучасному етапі господарювання в Україні не існує реально працюючого механізму заохочення соціально відповідальної діяльності приватного бізнесу.

За період ринкових перетворень економіки України суттєво скоротилася база формування соціальної інфраструктури. Це призвело до зниження можливостей для самореалізації населення, особливо молоді та до того, що певні прошарки населення перебувають поза межами справедливого розподілу [5].

Під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників держава на сучасному етапі соціально-економічного розвитку попри постійне збільшення абсолютних розмірів соціальних видатків не спроможна в повному обсязі забезпечити фінансування соціальної сфери. Частка соціальних витрат у сукупних видатках держави зросла з 12 % у 1999 р. до 24 % у 2008 р. та в 2010 р. становила 28 % [14]. Враховуючи досвід розвинутих країн світу, бізнес спроможний взяти на себе частину соціального тягаря, в обмін на створення для нього сприятливих умов та надання прозорих гарантій стабільного розвитку.

Забезпечення в Україні достатнього рівня життя населення та справедливості розподілу результатів діяльності, забезпеченості соціальної сфери неможливе без чітко організованого бухгалтерського обліку.

Аналіз досліджень і публікацій. Представниками Житомирської наукової бухгалтерської школи на чолі з проф. Ф.Ф. Бутинцем [1]. досліджується соціальне значення бухгалтерського обліку. Зокрема, проф. Н.М. Малюгою доведено існування соціальної функції бухгалтерського обліку [8]; О.А. Лаговською обґрунтовано соціальне спрямування бухгалтерського обліку та підвищення соціального значення облікової інформації [7]; проф. О.В. Олійник розкрито соціальне значення економічного аналізу як професійної діяльності та навчального предмету [11]; проф. .В. Жиглей вперше одержано концепцію бухгалтерського обліку соціально відповідальної діяльності на основі теорії заінтересованих осіб та концепції соціальної відповідальності бізнесу та трирівневий комплексний підхід до розкриття інформації про соціально відповідальну діяльність суб'єкта господарювання у звітності [4]; проф. Т.А. Бутинець розкрито соціальне значення контролю в сучасних умовах господарювання [2].

Метою написання статті є аналіз вітчизняного та зарубіжного досвіду соціальної відповідальності в підприємницькій діяльності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Соціальна відповідальність включає етичний, правовий, екологічний та соціальний контексти діяльності підприємств та проявляється в довгостроковій участі в конкретних проектах, що сприяють покращанню добробуту суспільства. Правильна та дієва соціальна політика компаній є ефективною інвестицією в персонал, в соціальний потенціал виробництва.

Світовий досвід сформував критерії, відповідність яким дозволяє визначити компанію як соціально відповідальну. До них належать: добросовісна сплата податків; виконання вимог міжнародного, державного, регіонального законодавства; виробництво та реалізація якісної продукції; реалізація корпоративних програм з підвищення кваліфікації, охорони здоров'я, морального стимулювання працівників; реалізація благодійних і спонсорських проектів; захист екології та ін. Практично всі експерти розділяють соціальну відповідальність на дві великі групи: внутрішню і зовнішню.

Таблиця 1. Групи соціальної відповідальності*

Внутрішня соціальної відповідальності	Зовнішня соціальної відповідальності
1. Безпека праці	1. Спонсорство і корпоративна благодійність
2. Стабільність заробітної плати	2. Охороні навколишнього середовища
3. Медичне та соціальне страхування	3. Взаємодія з місцевою владою
4. Розвиток людських ресурсів (програми підготовки та підвищення кваліфікації)	4. участь в кризових ситуаціях
5. Допомоги працівникам у критичних ситуаціях	5. Відповідальність перед споживачами товарів і послуг (випуск якісних товарів)

*Примітка: узагальнено та систематизовано на підставі власних досліджень автора наукових джерел

До внутрішньої соціальної відповідальності відносять ділову практику щодо власного персоналу, всього, що стосується розвитку людських ресурсів на підприємстві. Зовнішня складова соціальної відповідальності бізнесу викликає найбільшу кількість суперечок щодо того, що відносити до даної сфери.

Високодохідні українські компанії сприймають свою роль більш вузько: це сплата податків, виконання встановлених законами зобов'язань перед державою та доброчинність. Бізнес в Україні не виконує свою головну соціальну функцію: не інвестує у відтворення робочої сили навіть за мінімальними мірками. Основною причиною є конфлікт інтересів. Економічний інтерес робітників підприємства пов'язаний, передусім, з розміром прибутку, який спрямовується на матеріальне заохочення, соціальні виплати та соціальний розвиток. Власника підприємства цікавить, насамперед, розмір фондів виплати дивідендів, а отже – та частина прибутку, котра пов'язана з виробничим розвитком, а відповідно приростом капіталу підприємства.

Дискусії про роль бізнесу в суспільстві викликають аргументи за і проти соціальної відповідальності (рис. 1).

Рис. 1. Переваги та недоліки соціальної відповідальності*

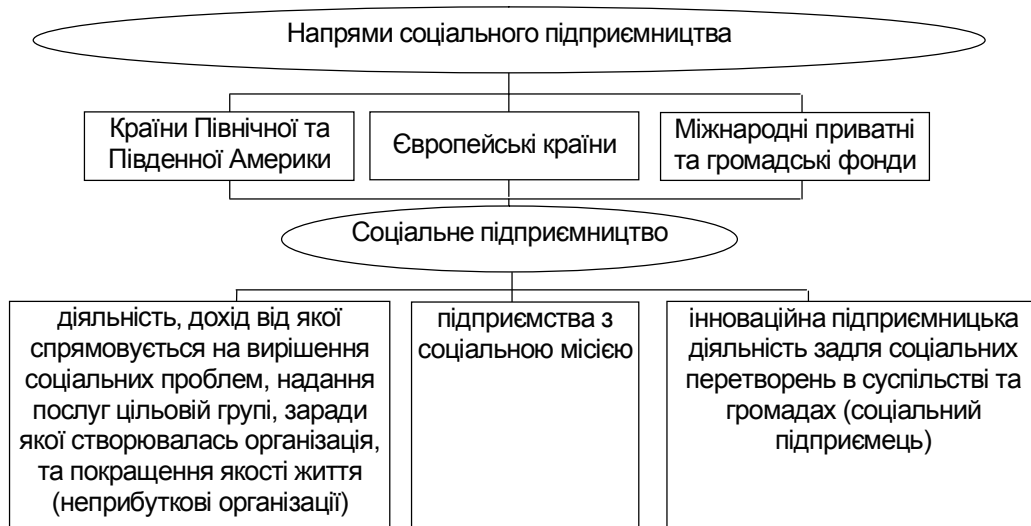
*Примітка: узагальнено та систематизовано на підставі власних досліджень автора наукових джерел

Соціальна відповідальність корисна всім – компанії, державі, суспільству тому реалізація цільових соціальних проектів є не менш важливою, ніж відрахування до бюджету на соціальні потреби держави. Вихід вітчизняних компаній на світові ринки, співпраця з іноземними інвесторами та постійно зростаюча конкуренція тепер вимагають від них дотримання загальноприйнятих у світі стандартів – соціальної відповідальності, прозорості, готовності звітувати перед громадою.

Проте існує низка проблемних питань, пов'язаних із соціальною відповідальністю бізнесу. Кошти, спрямовані на соціальні потреби для підприємств, є витратами, що зменшують його прибуток. До тих пір, поки суспільство не розробить прямого звітування підприємств, останні не будуть приймати активну участь у соціальних діях, за які не вбачатимуть своєї відповідальності. Існує проблема нестачі вміння вирішувати проблеми соціального характеру.

Дуже корисним було б залучення закордонного досвіду, що відповідає з українськими реаліями. Однак це надзвичайно важке завдання через несхожість історичного і культурного розвитку.

В сучасній практиці соціального підприємництва можна виділити три основних напрями (рис. 2).

Рис. 2. Напрями соціального підприємництва*

*Примітка: узагальнено та систематизовано на підставі власних досліджень автора наукових джерел

Розглянемо зарубієний та український досвід соціальної відповідальності бізнесу на прикладі такої форми зовнішньої соціальної відповідальності, як спонсорство та благодійництво.

Позитивним прикладом наслідування є досвід країн Заходу. “Завдяки винаходам і вірі в соціальну справедливість, – пише К. Симоненко, – молодому спеціалістові Роберту Бошу вдалося створити бізнес-імперію, що зуміла двічі повстати з попелу світових війн” [12, с. 56]. Протягом майже всієї своєї історії компанія займалася благодійністю. Так, під час Першої світової війни всі кошти, вилучені від військових контрактів, підприємець спрямовував на соціальні потреби. 3 млн. марок було витрачено на будівництво шпиталю в 1916 р., а до цього – 1 млн. марок пожертвовано на користь Штутгартського політехнічного університету. Для благодійних потреб у 1921 р. було створено навіть спеціальний фонд, що носить нині ім'я свого засновника [1, с. 59].

Сьогодні Фонду імені Роберта Боша – неприбуткової організації, основна мета якої – соціальна благодійна робота – належить 92 % статутного капіталу компанії. Решта 8 % – у розпорядженні спадкоємців. Крім того, щороку 4%

свого прибутку компанія виділяє на благодійні потреби, але не менше EUR 50 млн. Це фінансування різних проектів у галузі охорони здоров'я, культури й науки" [1, с. 60].

Поширення діяльності міжнародних фінансових організацій в Україні сприяє запровадженню практики звітування, формалізації стандартів корпоративного управління, внутрішніх положень у галузі охорони праці, безпеки виробництва, екологічної та соціальної політики підприємств.

Для українців соціальна відповідальність бізнесу не є чимось зовсім новим. Благодійність в різних формах існувала за часів Київської Русі (спорудження церковних храмів, монастирів і відкриття при них шкіл, друкарень, бібліотек, притулків, лікарень, започаткування Києво-Могилянської академії, сприяння навчанню у найкращих європейських університетах; розвиток будівництва, культури, медицини; започаткування Політехнічного інституту та ін.) [6, с.92].

На даний момент в Україні зберігаються тенденції до ведення соціально відповідального бізнесу і реалізації благодійницької діяльності: компанія мобільного зв'язку "Київстар" (відповідальність за продукт, відповідальність перед державою, розвиток персоналу, вклад у суспільство, захист природи) [13]; благодійний Фонд В. Пінчука (інвестиції у людину, аби примножити людський капітал; інвестиції у суспільство, аби покращити рівень соціальної взаємодії; інвестиції у світ, аби сприяти поглибленню всесвітньої інтеграції) [9]; компанія "Сандора" (спонсорська підтримка дитячих будинків, надання фінансової допомоги і вітамінної продукції незахищеним верствам населення, підтримка талановитої молоді і молодіжних лідерських ініціатив, партнерство у проведенні національної "Естафети незалежності" [10] та ін.

Нещодавно в Україні було створено Спільноту Соціально Відповідальний Бізнес (СВБ). Це соціальне підприємство, створене як неформальне об'єднання менеджерів та всіх зацікавлених у тематиці бізнесу в суспільстві з метою популяризації проблематики СВБ в Україні та донесенні ролі бізнесу в досягненні цілей сталого розвитку.

В Україні за останні п'ять років з'явилися перші фахові організації, українська мережа Глобального договору охоплює понад 140 організацій. Близько ста компаній декларують власну соціальну відповідальність, причому лише 13 з них публікують звіти із СВБ і 24 компанії декларують на корпоративних веб-сайтах діяльність у трьох і більше категоріях СВБ (із дев'яти) Існує група менеджерів, відповідальних за аспекти соціальної відповідальності українських компаній. Щорічно проходить два великих заходи, присвячених СВБ, та близько двох десятків фахових форумів та семінарів. Активізувався інформаційний потік щодо соціальної відповідальності (надання інформації громадськості, спеціалізовані джерела інформації) [3].

На формування соціальної відповідальності в Україні впливає ряд факторів структура економіки (переважання галузей важкої промисловості); іноземні інвестиції (міжнародна практика); неефективна система соціального захисту (утримання дитячих садків, будинків відпочинку; підтримка сфер охорони здоров'я та освіти); важкий регуляторний тягар (приховування реальних прибутків; "тіньова" зайнятість); відсутність інституційної підтримки (відсутність урядового органу, який міг би запроваджувати інструменти, стандарти й методики реалізації політики соціальної відповідальності та розвиненої мережі

неурядових організацій, які б могли підтримувати діяльність із соціальної відповідальності); трудове законодавство (численні порушення існуючих норм і вимог законодавства; характерний високий рівень безробіття, незахищений ринок праці, низька зайнятість жінок на ринку праці).

Результати соціологічних досліджень [5] визначають основними перешкодами становлення та розвитку соціальної відповідальності бізнесу наступні: недосконалість законодавчої й нормативно-правової бази, що регулює можливості участі бізнесу в соціальних програмах та закладів освіти у формуванні соціально відповідальних фахівців; відсутність сформованої і дієвої незалежної оцінки результатів соціальних програм, стандартів і якості підготовки фахівців; відсутність системи заохочення (морального та економічного).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Серед передумов подальшого розвитку бухгалтерського обліку в Україні основними є: перегляд теоретичних засад бухгалтерського обліку; диференціація вимог до фінансової звітності; безперервна професійна освіта та формування сучасної парадигми обліку і звітності. Дані передумови нерозривно пов'язані з питаннями соціальної відповідальності бізнесу, які є одними з найважливіших в процесі забезпечення сталого соціального-економічного розвитку держави.

Виходячи з цього, існує потреба створення власної парадигми соціальної відповідальності бізнесу, яка ґрунтуватиметься на стандартах, прийнятих у провідних розвинених країнах світу з метою забезпечення в Україні достатнього рівня життя населення та справедливості розподілу результатів діяльності, забезпеченості соціальної сфери, що, в свою чергу, неможливе без чітко організованого бухгалтерського обліку. Тому дане дослідження направлене на вирішення проблем застосування обліку і контролю як інструментів об'єктивного розподілу прибутку корпорацій та соціального захисту населення.

Перспективами дослідження є розробка рекомендацій щодо раціональної організації обліку з метою забезпечення збереження майна власника, надання інформації для управління, сприяння правильному та об'єктивному розподілу доходів, забезпечення соціального захисту працівників.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Альфа і омега бухгалтерського обліку або моя болісна несповідь / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ПП "РУТА", 2007. – 328 с.
2. Бутинець Т.А. Розвиток науки господарського контролю: проблеми теорії, методології, практики: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.09 / Т.А. Бутинець – Житомир, 2012. – 459 с.
3. Воробей В. Соціальна відповідальність бізнесу. Українські реалії та перспективи: інформаційно-аналітичний матеріал: Електронний ресурс / В. Воробей, І. Журовська. – Режим доступу: www.svb.org.ua.
4. Жиглей І.В. Бухгалтерський облік соціально відповідальної діяльності: теорія, методологія, організація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук: 08.00.09 / І.В. Жиглей – Житомир, 2011. – 37 с.
5. Жук В. Напрями підвищення соціальної відповідальності бізнесу на місцевому рівні [Електронний ресурс] / В. Жук; Нац. ін-т стратег. досліджень. – 2007. – Режим доступу: old.niss.gov.ua/Monitor/November/13.htm.

6. *Ільченко О.* Феномен благодійності в історії Києво-Могилянської академії / Історія педагогіки. Гуманізація навчально-виховного процесу. – Випуск LIII. – Частина II. – Слов'янськ, 2010 – 98 с.

7. *Лаговська О.А.* Бухгалтерський облік розподілу доходів в умовах соціально орієнтованої економіки: організація та методика: дис... канд. екон. наук: 08.00.09 / О.А. Лаговська – Житомир, 2007. – 277 с.

8. *Малюга Н.М.* Концепція розвитку бухгалтерського обліку в Україні: теоретико-методологічні основи : дис... д-ра екон. наук: 08.06.04 / Н.М. Малюга – Житомир, 2006. – 539 с.

9. Наше бачення майбутнього: Фонд Віктора Пінчука: Електронний ресурс. – Режим доступу: http://pinchukfund.org/ua/about_fund/activity/?clear_cache=Y.

10. О компании “Сандора”: Социальная ответственность: Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.sandora.ua/index.php?id=26>.

11. *Олійник О.В.* Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: теорія, методологія, організація: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.00.09 / О.В. Олійник – Київ, 2009. – 42 с.

12. *Симоненко К.* Добре забудьте нове / К. Симоненко // Контракти. – 2006. – № 36 (747). – С. 56-60.

13. Социальная ответственность: Отчёт за 2010 год: программы и направления развития корпоративной социальной ответственности “Киевстар”, цифры и факты: Електронний ресурс. – Режим доступу: www.kyivstar.ua/ru/press_center/responsibility.

14. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник: Електронний ресурс. – К.: Державний комітет статистики України. – 2011. – 119 с. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publposl_u.htm.

СИВАК Олена Борисівна – аспірант кафедри бухгалтерського обліку Житомирського державного технологічного університету.

Стаття надійшла до редакції 20.01.12 р.